

**ШАХАРЛАРНИ КЎКАЛАМЗОРЛАШТИРИШДА ИНТРОДУКЦИЯ ҚИЛИНГАН
ДАРАХТЛАРНИНГ АХАМИЯТИ.**

**ВАЖНОСТЬ ИНТРОДУЦИРОВАННЫХ ДЕРЕВЬЕВ В ОЗЕЛЕНИИ ГОРОДОВ
THE IMPORTANCE OF INTRODUCED TREES IN URBAN GREENING**

Эшмуродова Мавлуда Қодиралиевна

Самарқанда давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар
университети катта ўқитувчиси eshmurodovamavluda@mail.ru.

Хидиров Ахмад Умирбоевич

Самарқанда давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар
университети 2-босқич талабаси nasimovmamurjon@gmail.com

Madina Mirzakarimova Ilhomjon qizi

Тошкент давлат аграр университети Самарқанд филифи 2-босқич талабаси
madinamirzakarimova00@gmail.com
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7190241>

Annotatsiya. O‘simliklar tabiiy arealdan yangi hududlarga Introduksiya qilinganda turlar (navlar)ning hayotchanligi va Introduksiyaning maqsadi bo‘lgan qimmatli xo‘jalik belgilarining yaxshilanishi yuz beradi: meva hosildorligi ko‘tariladi, fitomassa ko‘payadi, muhitning turli omillariga, kasallik, zararkunandalarga chi-damliligi ortadi

Kalit so‘zlar: *areal, introduksiya, nav, xayotchanlik, xo‘jalik belgisi, fitomassa, genetika.*

Аннотация. При интродукции растений из естественного ареала в новые районы улучшаются жизнеспособность видов (сортов) и ценные хозяйственные признаки, являющиеся целью интродукции: повышается урожайность плодов, увеличивается фитомасса, устойчивость к различным факторам внешней среды, болезней и вредителей увеличивается.

Ключевые слова: *интродукции, ареала, хозяйственные хозяйственные, фитомасса, устойчивость, болезней, вредителей.*

Abstract. When plants are introduced from their natural range to new areas, the viability of the species (varieties) and the valuable economic characteristics that are the goal of the introduction are improved:

Key words: *fruit yield increases, phytomass increases, resistance to various environmental factors, diseases, and pests increases.*

O‘simliklarni itroduksiya qilish nafaqat ularning xo‘jalik uchun qimmatli belgilarni ko‘tarilishiga bundan tashqari ularning tarqalish arealini kengayishiga va yillar davomida yangi muxit sharoitiga moslashish natijasida tur doirasida yangi populyasiyalarni kelib chiqishga yordam beradi. «O‘z markazlari»dan Introduksiya etilishi o‘simliklar arealini ma‘lum doirada kengaytirdi va bu borada ayrim o‘simliklarning bir-lamchi markazlar bilan bo‘lgan aloqasi uziladi. Mas, yer yong‘oqning vatani — Shim. Argentina, biroq hozir

yer yongʻoq eng koʻp ekvatorial Afrikada yetishtiriladi. Kartoshkaning vatani — Jan. Amerika boʻlsa xam, u dunyoning koʻpgina davlatlarida asosiy oziq mahsuloti hisoblanadi.

Turli oʻsimliklar Introduksiya qilish maqsadida materiallar yigʻish maqsadlarida madaniy oʻsimliklarning birlamchi va ikkilamchi kelib chiqishi markazlariga ilmiy eks-peditsiyalar amalga oshiriladi. Masalan Oʻzbekiston FA Oʻsimliklar eksperimental biologiyasi in-tida gʻoʻzaning yovvoyi turlarini yigʻish maqsadida akad. A. Abdullaev boshchiligida 1975-y. da Meksika, 1984-y. da Peru, 1989—90 y. larda Shri Lanka, Hindiston, Xitoy, 1997-y. da Avstraliyaga ilmiy ekspeditsiyalar tashkil etilgan va malga oshirilgan. Botanika va seleksiya muassasalarida oʻsimliklar Introduksiya va soʻngra ularni iqlimlashtirish ishlari olib boriladi.

Mamlakatimizda 20-asrning 30–yillariga kelib yangi tashkil etilgan ilmiy tashkilotlarda aniq ilmiy reja asosida jahon madaniy va yovvoyi oʻsimliklarining xilma-xil turlarini yigish, Introduksiya qilish ishlari boshlandi. Xozirgi kunga kelib Oʻzbekiston Genetika va oʻsimliklar eksperimental biologiyasi, Botanika ilmiy tekshirish instituti va Botanika bogʻida Introduksiya qilingan va mahalliy navlar asosida turli ekinlarning kolleksiyalari tashkil etilgan.

Dunyo mamlakatlari oʻrtasida ilmiy hamkorlik munosabatlari kengaygan bugungi kunda Introduksiyaning vazifasi oʻsimliklarni ilmiy asosda yangi oʻlkalarga jalb etish va mavjud ekinlar nav tarkibini zamonaviy sanoat navlari bilan boyitishdan iborat.

Turli xayotiy shaklga ega boʻlgan oʻsimliklarni itroduksiya qilishdan aloxida maqsad boʻladi. Masalan M a n zarali daraxt va butalarga yaproqli, igna bargli, doim yashil va barg toʻkuvchi oʻsimliklar tanlab olinadi. Xiyobon, koʻchalarga, hovuz va koʻl boʻylariga eman (dub), kashtan, chinor, akatsiya, oq qayin, majnuntol, terak, sarv, oq qaragʻay, shamshod, doʻlana, archa; shiypon va ayvon tevaragiga ilashib oʻsuvchi — tok, chirmoviq, butalardan atirgul, siren kabi oʻsimliklar koʻproq ekiladi.[1]

Soʻngi yillarda Respublikamizning yuqorida keltirilgan va diqqatga molik joylariga manzarali daraxt va butalar er yuzining turli mamlakatlaridan introduksiya qilib iqlimlashtirilmoqda. Introduksiya amalga oshirilayotganda oʻsimliklarning nafaqat xushmanzaraligiga ularning dorivorlik xususiyatiga ham alohida eʼtibor berilmoqda. Masalan quyida keltirilgan bir nechta manzarali oʻsimliklar Respublikamiz oʻsimliklar xilma xillik fondini kengaytirish bilan birga kishilarga esetik zavq beradi va dorivorlik xamda boshqa foydali belgilari bilan ajralib turadi.[2]



foydali qayin-Betulaceae

Foydali qayin(Betulaceae) toj va ochiq barglarning goʻzalligi uchun manzaraliligi, asalarichilikda gulchang tashuvchanligi, - diuretik, bakteritsid, yaralarni davolovchi va antipiretik va qayin kurtaklaridan moy ekstrakti - dermatologik vositalar sifatida ishlatilishi, sharbati qonni tozalash hususiyatiga egaligi uchun keng foydalaniladi.[5].



Qizil eman- quercus rubra

Qizil eman- quercus rubra o'zidan Fitonsid ajratishi va landshaftbob daraxt bo'lgani uchun ko'chalarda xiyobon va bog'larda manzarali o'simlik sifatida ekilishi bilan ajralib turadi. Sovuqqa chidamliligi, sovuq va zararkunandalarga chidamliligi ucnun, turli xil muhitdagi tuproq sharoitlariga moslasha olishi sababli keng arealda tarqalganl. Qizil eman noyob meva hosil qilganligi uchun tabobatda, yog'ochbop va mebelbopli uchun o'rmon ho'jaligida ishlatiladi[5].



Ginkgo biloba

Ginkgo barglari noyobligi uchun dunyoning ko'plab mamlakatlarida tan olinadi va qadrlanadi. Ular qimmatbaho dori- darmonlarni ishlab chiqarishda, shuningdek xalq tabobatida qo'llaniladi. Uyda tabiblar spirtli ichimliklar va suv infuzionlari, o'simlik choyi tayyorlaydilar, bu odamlar uchun turli xil import qilingan dori darmonlarga qaraganda ancha arzonroq [4].



Soxta kashtan -Aesculus hippocastanum

Bu oilaning vakillari daraxt o'simliklardir.

Barcha turlari nihoyatda xushmanzara bo'lishi bilan tavsiflanadi. Shuning uchun ko'kalamzorlashtirish ishlarida ular katta ahamiyatga ega. Soxta kashtanning barcha turlarini shahar ko'chalariga ekish tavsiya qilinadi. Toshkent shahri ko'chalarida, parklarida soxtakashtan ko'plab o'stiriladi.

REFERENCES

1. Atabaeva X.N., Umarova N.S. Lekarstvennaya rasteniya.
2. Ahmedov O., Ergashev A., Abzalov A.A. Dorivor o`simliklar va ularni yetishtirish texnologiyasi. Darslik. Toshkent. 2008. 232 b
3. Данченко А. М., Трофименко Н. М. Экология семенного размножения берёзы ботаника. Энциклопедия «Все растения мира» ст— 142—144.
4. Синадский Ю. В. Берёза её вредители и болезни Гл. ботанич. сад. —Наука, 1973. Ст— 218 .
5. To`xtaev B.Yu., Maxkamov T.X., To`laganov A.A., Mamatkarimov A.I., Maxmudov A.V., Allayarov M.O. Dorivor va oziq-ovqat o`simliklari plantatsiyalarini tashkil etish va xom ashyoni xarid qilish bo`yicha ko`rsatmalar. -Toshkent, 2015. 144 b.